СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВА РОБОТА В СИЛАХ ОБОРОНИ УКРАЇНИ

Навчально-практичний посібник

За загальною редакцією
доктора юридичних наук, професора
ПЄТКОВА Сергія Валерійовича

ЮРІНКОМ ІНТЕР
Київ – 2025

УДК 342.922.06:355.1-057.36-057.75:364.4/.6](477)(07)
С73

Рекомендовано до друку
Вченою радою
Військового інституту
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка
(протокол № 8 від 17 липня 2025 року)

Рецензенти:

Микитюк Микола Андрійович, доктор юридичних наук, професор спеціальної кафедри № 1 Інституту Управління державної охорони України Київського національного університету імені Тараса Шевченка (м. Київ);

Мота Андрій Федорович, доктор юридичних наук, професор, начальник (завідувач) кафедри адміністративної діяльності факультету правоохоронної діяльності Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького (м. Хмельницький)

Укладачі:

Беспалько А. О., Бортняк К. В., Вановська І. М., Гончаренко А. В., Джус О. А., Захаріна Т. І., Золотарьова М. К., Макарова Т. П., Пєтков С. В., Шамрай Б. М.

Соціально-правова робота в Силах оборони України: навч.-
С73 практ. посіб./ за заг. ред. С. В. Пєткова. Київ : Юрінком Інтер, 2025. 428 с.

ISBN 978-966-667-927-0

Російсько-українська війна надала поштовх для глибоких змін в громадянському суспільстві України. Громадяни України згуртувалися задля відсічі збройній російській агресії проти нашої країни та надання всебічної допомоги Збройним Силам України. Четвертий рік українська армія героїчно захищає країну на фронті, але, в той самий час, військовослужбовці, ветерани та члени їх сімей самі потребують всебічної підтримки та захисту своїх прав. На сьогодні завданням всього свідомого громадянського суспільства України є забезпечення всебічного та дієвого захисту соціальних прав та державних гарантій військовослужбовців та членів їх сімей, організації належного супроводу ветеранів війни та військовослужбовців з інвалідністю внаслідок війни у системі переходу від військової служби до цивільного життя. Цей процес має бути комплексним, системним та всебічним.

Посібник розроблений з метою поширення теоретичних знань та розвитку практичних навичок задля надання соціальної допомоги та соціального супроводу щодо захисту соціальних прав військовослужбовців та членів їх сімей, задля дієвої взаємодії всіх зацікавлених осіб: ветеранів та членів їх сімей, офіцерів соціального супроводу, соціальних працівників органів виконавчої влади та комунальних закладів, студентів юридичних факультетів вищих навчальних закладів, військовослужбовців, волонтерів, помічників ветеранів, а також всіх зацікавлених осіб.

УДК 342.922.06:355.1-057.36-057.75:364.4/.6](477)(07)

Видавництво «Юрінком Інтер» прагне сталого майбутнього для нашого бізнесу, наших читачів і нашої планети. Ця книга виготовлена з паперу, сертифікованого Forest Stewardship Council®

ISBN 978-966-667-927-0

© Колектив авторів, 2025
© Юрінком Інтер, 2025

Зміст

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ 11

ВСТУП 12

ЧАСТИНА І
Трансформація адміністративно-правового регулювання соціального захисту військовослужбовців та членів їх сімей в системі національного законодавства України в умовах збройної агресії 15

Розділ 1
Соціально-правова робота в Силах оборони України: зміст, завдання та значення як напряму професійної діяльності та навчальної дисципліни 17

§ 1.1. Соціально-правова робота в Силах оборони України як діяльність та навчальна дисципліна 19

§ 1.2. Реалізація державної політики щодо соціального і правового захисту військовослужбовців та членів їх сімей 23

Завдання для самостійної роботи 26

Розділ 2
Конституційні права та обов'язки громадян у сфері оборони та захисту України 27

§ 2.1. Гарантії захисту та реалізації прав і свобод військовослужбовців Сил оборони в законодавстві України 29

§ 2.2. Основи законодавства про проходження громадянами України військової служби у Збройних Силах України 32

Завдання для самостійної роботи 35

Розділ 3
Основні нормативно-правові акти про Сили національного спротиву та оборону України 37

§ 3.1. Законодавство України щодо соціального захисту військовослужбовців та членів їх сімей . .39

§ 3.2. Організаційно-правові засади функціонування Сил оборони України та проходження військової служби. 43

Завдання для самостійної роботи 46

Розділ 4
Виконання норм міжнародного гуманітарного права у Збройних Силах України 47

§ 4.1. Основи міжнародного законодавства щодо захисту прав і основоположних свобод людини і громадянина. 49

§ 4.2. Основні норми міжнародного гуманітарного права щодо захисту прав військовослужбовців 52

Завдання для самостійної роботи 56

Розділ 5
Основи захисту прав військовослужбовців та членів їх сімей в чинному законодавстві України 57

§ 5.1. Основні складові адміністративної та правоохоронної системи України. 59

§ 5.2. Діяльність органів державної влади, місцевого самоврядування та громадських об'єднань в системі захисту соціальних прав громадян. 62

Завдання для самостійної роботи 66

ЧАСТИНА ІІ
Організація соціально-правової роботи в Збройних Силах України в умовах воєнного стану . . . 67

Розділ 6
Основи соціально-правової роботи в Збройних Силах України 69

§ 6.1. Механізм організації соціального і правового захисту військовослужбовців в Збройних Силах України: нормативно-правовий та управлінський аспекти. 71

§ 6.2. Основи військового документування та діловодства в Збройних Силах України. 74

Завдання для самостійної роботи 77

Розділ 7
Військова деліктологія в системі соціально-правового супроводу військовослужбовців та членів їх сімей в Україні 79

§ 7.1. Робота з військовослужбовцями, схильними до девіантної поведінки 81

§ 7.2. Організація та проведення роботи щодо документування військових правопорушень . . . 84

Завдання для самостійної роботи 86

Розділ 8
Органи військового правопорядку, які забезпечують супровід військовослужбовців, що вчинили військові правопорушення 87

§ 8.1. Основи процесуального законодавства щодо розслідування військових правопорушень та виконання покарань 89

§ 8.2. Забезпечення законності в Збройних Силах України при розслідуванні військових правопорушень 92

Завдання для самостійної роботи 94

Розділ 9
Соціально-правова робота з військовослужбовцями, схильними до девіантної поведінки в Силах оборони України 95

§ 9.1. Організація превентивних заходів щодо виявлення та запобігання військових правопорушень у військах (силах) 97

§ 9.2. Організація роботи з військовослужбовцями, схильними до девіантної поведінки в Збройних Силах України 100

Завдання для самостійної роботи 103

Розділ 10
Патріотичне виховання та заохочення як елементи соціальної роботи з військовослужбовцями та членами їх сімей 105

§ 10.1. Напрями роботи командного складу військових підрозділів щодо підвищення умотивованості військовослужбовців 107

§ 10.2. Система державного заохочення військовослужбовців щодо сумлінного несення військової служби. 109

Завдання для самостійної роботи 112

ЧАСТИНА ІІІ
Правове забезпечення соціального захисту військовослужбовців та членів їх сімей в Україні на основі досвіду російсько-української війни 113

Розділ 11
Державні гарантії захисту соціальних прав військовослужбовців та членів їх сімей в Україні . . 115

§ 11.1. Діяльність служби супроводу військовослужбовців в Збройних Силах України 117

§ 11.2. Основні економічні та трудові права військовослужбовців та членів їх сімей 120

Завдання для самостійної роботи 124

Розділ 12
Захист прав військовослужбовців, ветеранів з інвалідністю внаслідок війни в Україні 125

§ 12.1. Соціальний захист військовослужбовців, які отримали інвалідність внаслідок війни 127

§ 12.2. Захист права військовослужбовців та членів їх сімей на медичне забезпечення . . .129

Завдання для самостійної роботи 134

Розділ 13
Адміністративно-правові механізми забезпечення соціальних прав ветеранів, їх реадаптація та реінтеграція в Україні 135

§ 13.1. Основні напрями соціальної роботи з реадаптації та реінтеграції ветеранів російсько-української війни 137

§ 13.2. Соціальні права ветеранів війни та організація допомоги в їх реалізації в Україні 141

Завдання для самостійної роботи 144

Розділ 14
Правові аспекти вшанування пам'яті загиблих захисників України та забезпечення правового статусу військовополонених 145

§ 14.1. Організація поховання загиблих військовослужбовців та учасників бойових дій – ритуал вшанування пам'яті загиблих захисників та захисниць 147

§ 14.2. Державні гарантії захисту прав військовополонених військовослужбовців Збройних Сил України. 149

Завдання для самостійної роботи 152

Розділ 15
Забезпечення права на пенсію військовослужбовців та членів їх сімей 153

§ 15.1. Захист прав військовослужбовців Сил оборони України на належне пенсійне забезпечення 155

§ 15.2. Система пенсійного забезпечення військовослужбовців та членів їх сімей 158

Завдання для самостійної роботи 162

Методичні рекомендації щодо організації освітнього процесу з навчальної дисципліни «Соціально-правова робота в Силах оборони України» 163

ПРАКТИКУМ 165

Практичне заняття № 1. Реалізація громадянами України Конституційного права на звернення до органів державної влади та місцевого самоврядування України 165

Практичне заняття № 2. Організація документального забезпечення діяльності підрозділу соціальної роботи в військах (силах) 166

Практичне заняття № 3. Ведення особової справи військовослужбовця у військовій частині 167

Практичне заняття № 4. Організація проведення службових перевірок та розслідувань 168

Практичне заняття № 5. Паспорт військової частини, як складова соціального і правового захисту військовослужбовців 169

ЕСЕ 171

Методичні вимоги до написання есе 171

Теми есе 173

ТЕСТИ 180

Тест № 1 180

Тест № 2 182

Тест № 3 184

Підсумковий тест 186

Контрольні питання 189

ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ 197

ВИТЯГИ З НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ ДОКУМЕНТІВ . . 199

Стратегія воєнної безпеки України
«Воєнна безпека – всеохоплююча оборона»
(Указ Президента України від 25 березня 2021 року
№ 121/2021) 199

Інструкція про організацію у Збройних Силах України
соціального і правового захисту військовослужбовців,
військовозобов'язаних та резервістів, призваних
на навчальні (або перевірочні) та спеціальні збори,
та членів їхніх сімей, працівників
Збройних Сил України 202

Наказ про організацію соціальної роботи
в рамках патронації в Сухопутних військах
Збройних Сил України 243

Типова інструкція про організацію соціальної роботи
в рамках патронації військовослужбовців та членів їх
сімей в органах військового управління, військових
частинах, вищих військових навчальних закладах
(навчально-військових підрозділах закладів вищої
освіти) та територіальних центрах комплектування
та соціальної підтримки 246

Порядок організації діяльності служб супроводу
військовослужбовців, осіб рядового і начальницького
складу служби цивільного захисту, поліцейських
та членів їх сімей. 262

Положення про службу супроводу військовослужбовців та членів їх сімей в системі Міністерства оборони України 271

Положення про службу супроводу військовослужбовців Головного управління розвідки Міністерства оборони України та членів їх сімей 280

Положення про службу супроводу військовослужбовців та членів їх сімей в Державній службі спеціального зв'язку та захисту інформації України 291

Положення про служби супроводу військовослужбовців Державної прикордонної служби України, Національної гвардії України, осіб рядового і начальницького складу служби цивільного захисту, поліцейських та членів їх сімей 298

Концепція військово-патріотичного виховання в системі Міністерства оборони України 307

Методичні рекомендації щодо організації діяльності центрів національно-патріотичного виховання. 319

Порядок здійснення командирами (начальниками) військових частин (установ) контролю за поведінкою військовослужбовців, звільнених від відбування покарання з випробуванням. 337

Порядок реалізації експериментального проекту щодо запровадження інституту помічника ветерана в системі переходу від військової служби до цивільного життя 359

Порядок забезпечення діяльності фахівців із супроводу ветеранів війни та демобілізованих осіб. 375

Стратегії формування системи повернення з військової служби до цивільного життя на період до 2033 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2025-2027 роках 395

Укладачі 424

Список скорочень

ЗСУ	–	Збройні Сили України
ТЦК (ТЦК та СП)	–	Територіальний центр комплектування та соціальної підтримки
МОУ	–	Міністерство оборони України
ВРУ	–	Верховна Рада України
ОПУ	–	Офіс Президента України
КСВ	–	Командування Сухопутних військ
ДБР	–	Державне бюро розслідувань
МВС	–	Міністерство внутрішніх справ України
СБУ	–	Служба безпеки України
ТРО	–	Територіальна оборона
НГУ	–	Національна гвардія України
ДПС	–	Державна прикордонна служба України
ДССЗЗІУ	–	Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України
ДССТУ	–	Державна спеціальна служба транспорту України
ДБР	–	Державне бюро розслідувань
НАБУ	–	Національне антикорупційне бюро України
ВЮ	–	Військова юстиція
ВС	–	Верховний Суд
КСУ	–	Конституційний суд України
ВСПУ	–	Військова служба правопорядку України
ВСП	–	Військова служба правопорядку у Збройних Силах України
ПППП	–	Підрозділ психологічної підтримки персоналу Збройних сил України
Мінветеранів	–	Міністерство у справах ветеранів України
ПФУ	–	Пенсійний фонд України
МСП	–	Міністерство соціальної політики України
Омбудсмен	–	Уповноважений Верховної Ради України з прав людини
ВЛК	–	Військово-лікарська комісія
УБД	–	учасник бойових дій
ЦВС	–	Цивільно-військове співробітництво

Вступ

Навчально-практичний посібник «Соціально-правова робота в Силах оборони України», є важливою складовою в формуванні цілісного уявлення про основи соціально-правової роботи в Силах оборони України, до складу яких входять: військовослужбовці Збройних Сил України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань та правоохоронних органів спеціального призначення, державних органів спеціального призначення з правоохоронними функціями, Служби зовнішньої розвідки України, розвідувального органу Міністерства оборони України, розвідувального органу центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони державного кордону, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України (далі – 2 військових формувань, правоохоронних та розвідувальних органів), які проходять військову службу на території України, і військовослужбовців зазначених вище військових формувань, правоохоронних та розвідувальних органів – громадян України, які виконують військовий обов'язок за межами України, зокрема на території держави-агресора, під час їх безпосередньої участі у здійсненні та/або забезпеченні здійснення заходів, необхідних для забезпечення оборони України, захисту безпеки населення та інтересів держави у зв'язку із збройною агресією проти України, а також членів їх сімей.

В сучасних умовах формування знань, навичок та вмінь, визначених професійним стандартом офіцера тактичного рівня (офіцерів соціального супроводу) за рівнями їхньої сформованості є необхідними для вирішення професійних завдань з метою реалізації соціального захисту військовослужбовців та членів їх сімей. Формування у майбутніх офіцерів сучасного уявлення про соціально-правову роботу у військах (силах) є важливою складовою соціальної роботи взагалі, розуміння її об'єкту, предмету і функцій, систему знань про сутність, значення і види соціальної роботи та основних її напрямів (психологічного, соціально-педагогічного, юридичного, економічного, медичного); організація та проведення заходів соціального супроводу, забезпечення реалізації соціальних прав та гарантій

військовослужбовців, членів їх сімей, працівників Збройних Сил України; вивчення та осмислення нормативно-правової бази з питань соціального та правового захисту військовослужбовців та членів їх сімей, планування та організація заходів соціальної роботи.

Згідно з вимогами освітньо-професійної програми, необхідно забезпечити набуття таких компетентностей, як: здатність аналізувати нормативно-правову базу з питань соціального та правового захисту військовослужбовців, членів їх сімей, працівників Збройних Сил України; здатність здійснювати моніторинг та прогнозувати динаміку розвитку соціальних процесів у військовій частині (підрозділі); визначати шляхи вирішення основних проблем військових підрозділів (колективів); виявляти та забезпечувати соціальну підтримку осіб, які потребують додаткового соціального захисту; здатність проводити інформаційно-роз'яснювальну роботу з особовим складом, членами сімей військовослужбовців з питань реалізації їх соціальних прав і гарантій; здатність налагоджувати і підтримувати взаємодію з органами державної влади, місцевого самоврядування з питань сприяння у наданні адресної соціальної допомоги (соціальних послуг) військовослужбовцям та членам їх сімей, які потребують додаткового соціального захисту (підтримки); сім'ям військовослужбовців, які загинули, потрапили в полон, зникли безвісти.

Згідно з вимогами освітньо-професійної програми курсант, слухач, студент повинен оволодіти наступними навичками: знати та розуміти вимоги нормативно-правових документів щодо соціального та правового захисту військовослужбовців, членів їх сімей, працівників ЗСУ; знати методи та особливості організації взаємодії з органами державної влади, місцевого самоврядування з питань сприяння у наданні адресної соціальної допомоги (соціальних послуг) військовослужбовцям та членам їх сімей, які потребують додаткового соціального захисту (підтримки); сім'ям військовослужбовців, які загинули, потрапили в полон, зникли безвісти; використовувати сучасні технічні засоби (месенджери, телефонний зв'язок, мережа Інтернет) для соціальної роботи з військовослужбовцями та членами їх сімей; здійснювати соціальну роботу з військовослужбовцями

та членами їх сімей шляхом надання їм соціальних послуг, зокрема, за принципами NATO Social Services.

Посібник призначений для використання під час вивчення навчальних дисциплін: «Теорія і методика соціальної роботи з персоналом», «Соціально-правова робота у військах (силах)», «Організація комунікації з органами державної влади та громадськими організаціями», «Технології соціальної роботи у військових колективах», «Соціально-правова робота в Силах оборони України». Видання спрямоване на розвиток щодо соціально-правового захисту прав військовослужбовців, ветеранів війни та членів їх сімей, вдосконалення вмінь комунікації, налагодження контакту, довіри та формування практичних навичок роботи з військовослужбовцями та членами їх сімей з метою надання дієвої допомоги з реалізації державних гарантій соціального і правового захисту прав військовослужбовців та членів їх сімей.

ЧАСТИНА І

ТРАНСФОРМАЦІЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ТА ЧЛЕНІВ ЇХ СІМЕЙ В СИСТЕМІ НАЦІОНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ В УМОВАХ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ

Розділ 1. Соціально-правова робота в Силах оборони України: зміст, завдання та значення як напряму професійної діяльності та навчальної дисципліни.

Розділ 2. Конституційні права та обов'язки громадян у сфері оборони та захисту України

Розділ 3. Основні нормативно-правові акти про Сили національного спротиву та оборону України.

Розділ 4. виконання норм міжнародного гуманітарного права у Збройних Силах україни.

Розділ 5. Основи захисту прав військовослужбовців та членів їх сімей в чинному законодавстві України.

Розділ 1
Соціально-правова робота в Силах оборони України: зміст, завдання та значення як напряму професійної діяльності та навчальної дисципліни

§ 1.1. Соціально-правова робота в Силах оборони України як діяльність та навчальна дисципліна.

§ 1.2. Реалізація державної політики щодо соціального і правового захисту військовослужбовців та членів їх сімей.

§ 1.1. Соціально-правова робота в Силах оборони України як діяльність та навчальна дисципліна

1. Правові засади та нормативно-правові акти, які регулюють соціально-правову роботу у Силах оборони України та їх вплив на кадрову політику в системі Міністерства оборони України.
2. Дисципліна «Соціально-правова робота в військах (силах)», як складова підготовки офіцерів соціального супроводу.
3. Організація освітнього процесу у вищих військових навчальних закладах.

1. Правові засади та нормативно-правові акти, які регулюють соціально-правову роботу у Силах оборони України та їх вплив на кадрову політику в системі Міністерства оборони України

Проаналізуйте положення нормативних актів:

Стратегія воєнної безпеки України «Воєнна безпека – всеохоплююча оборона» прийнятої Радою національної безпеки і оборони України 25 березня 2021 року. Указ Президента України від 25 березня 2021 року № 121/2021.

Концепція військової кадрової політики в системі Міністерства оборони України на період до 2028 року: Наказ Міністерства оборони України від 27.10.2023 № 637.

URL : https://ips.ligazakon.net/document/MUS39966

Занотуйте основні витяги з рекомендованої літератури за темою:

Соціальна робота у вимірах партнерства і співпраці: навч. посіб. / за заг. ред. Н. Чернухи. Київ : Юрінком Інтер, 2025. 460 с.

URL : https://jurkniga.ua/contents/sotsialna-robota-u-vimirakh-partnerstva-i-spivpratsi.pdf

Бойко О.В. Теорія і методика формування лідерської компетентності офіцерів Збройних Сил України : монографія. Житомир : Вид. О. О. Євенок, 2020. 667 с.

2. Дисципліна «Соціально-правова робота в військах (силах)», як складова підготовки офіцерів соціального супроводу

Проаналізуйте положення нормативного акту:

Концепція трансформації системи військової освіти, затвердженої постановою Кабінету Міністрів України від 15 грудня

1997 року № 1410 (у редакції постанови Кабінету Міністрів України від 30 грудня 2022 року № 1490).

URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1410-97-%D0%BF#Text

Занотуйте основні витяги з рекомендованої літератури за темою:

Соціальний супровід військовослужбовців Збройних Сил України та членів їх сімей: практичні аспекти діяльності посадових осіб військових частин, територіальних центрів комплектування та соціальної підтримки: методичний посібник / Герасименко О.В., Горбенко І.М., Київ : НДЦГПЗС України, 2023. 130 с.

URL : hhttps://nubip.edu.ua/sites/default/files/u188/352_831164580.pdf

Джус О., Беспалько А., Кравець Д. Соціальний супровід військовослужбовців та членів їхніх сімей в умовах правового режиму воєнного стану. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Військово-спеціальні науки, 4 (56), С. 41–45.

DOI : https://doi.org/10.17721/1728-2217.2023.56.41-45

Гридчина В. Впровадження стандартів НАТО у військову освіту. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Військово-спеціальні науки, 60 (4(60), 2024. С. 5–9.

URL : https://doi.org/10.17721/1728-2217.2024.60.5-9

3. Вивчення дисципліни «Соціально-правова робота в військах (силах)» в системі організації освітнього процесу у вищих військових навчальних закладах

Проаналізуйте положення нормативних актів:

Про затвердження Положення про особливості організації освітнього процесу у вищих військових навчальних закладах Міністерства оборони України, військових навчальних підрозділах закладів вищої освіти, закладах фахової передвищої військової освіти: Наказ Міністерства оборони України від 15.02.2024 № 120.

URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0453-24#Text

Доктрина Лідерство

URL : https://sprotyvg7.com.ua/wp-content/uploads/2024/01/Доктрина-№2-.pdf

Занотуйте основні витяги з рекомендованої літератури за темою:

Теорія і методика формування лідерської компетентності офіцерів Збройних сил України: монографія / О.В. Бойко. Житомир : Вид. О. О. Євенок, 2020. 667 с.

Беспалько А. Окремі аспекти позитивного іміджу офіцера соціального супроводу. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Військово-спеціальні науки, 58 (2(58), С. 46–49.

URL : https://doi.org/10.17721/1728-2217.2024.58.46-49

Підберіть терміни до питань параграфу.

Підготуйте схеми до вивченого матеріалу.